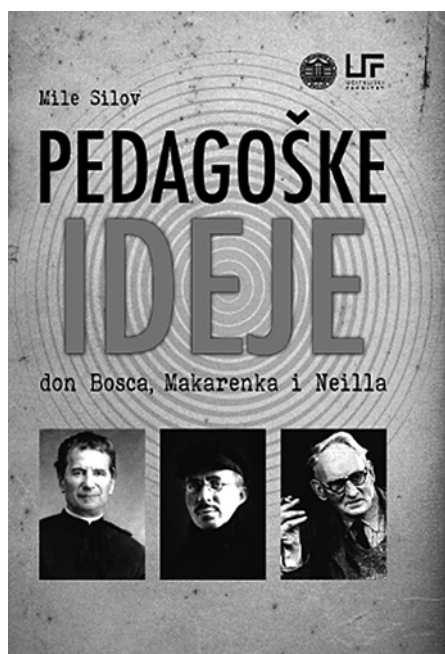

Mile Silov: *Pedagoške ideje don Bosca, Makarenka i Neilla*

Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu,
Zagreb, 2014., 244 str.

Držeći da „različite socijalno-političke doktrine... nisu prepreka stvaranju originalnih pedagoških ideja, organizacijskih modela i prakse svakodnevnog odgoja“, autor je u ovoj monografiji u tom kontekstu istražio pedagoške ideje trojice klasika pedagogije (pedagogijske znanosti), s tri geografski udaljena područja : sv. Ivana Bosca (1815. – 1888.) – Italija, A. S. Makarenka (1888. – 1939.) – Ukrajina i A. S. Neilla (1883. – 1973.) – Škotska. Don Ivan Bosco djeluje u okružju *konzervativizma* („...doktrina koja promiče osnovnu misao: bez prava nema države, otpor revoluciji i promjeni i poštovati autoritet“), A. S. Makarenko u okrilju *socijalizma* (...doktrine „čija su osnovna obilježja: jednakost shvaćena kao najviša vrijednost, plansko nastojanje za ukidanjem ili ograničavanjem privatnog vlasništva i shvaćanje

rada kao temelja čovjekova opstanka“; socijalizma koji se „protivi ekstremnom individualizmu“ ... „čije je važno obilježje socijalizacija osnovnih uvjeta čovjekove egzistencije i zalaganje za kolektivnost shvaćenu kao solidarnost“) i A. S. Neilla u okrilju *liberalizma* (...doktrine kojoj je „sloboda osnovni kriterij vrednovanja svih društvenih pojava i ustanova“, „individualizam polazna osnova liberalnog učenja i odgoja“, a „uloga države je u zaštiti pojedinca i privatnog vlasništva, a ne u propisivanju“).

Tri klasika o kojima je riječ pedagoški su djelovala u različito vrijeme. Kad je don Bosco umro Neill je imao pet godina, a Makarenko se tek rodio. Doduše, prak-

tične odgojne „eksperimente“ Makarenko i Neill počeli su gotovo u isto vrijeme (početkom trećeg desetljeća 20. stoljeća). No, Makarenkov je nakon nekoliko godina okončan, a Neillov još uvijek živi kao dio suvremenog engleskog odgojno-obrazovnog sustava.

Autor se opredijelio prikazati svakog posebno, razdijelivši knjigu na tri glavna dijela, svaki posvećen jednom od navedenih pedagoških klasika. Uvodnim i zaključnim mislima povezo je konce do određene razine. Da bi čitatelju olakšao naknadno promišljanje, autor je o svakom pedagogu pisao po istoj shemi: *društveno-politički uvjeti u kojima je djelovao, životopis, temeljne pedagoške ideje, organizacijski model u kojem je te ideje realizirao, jedan tipičan dan iz njegova života u odgojnoj ustanovi te mogućnosti za kritiku njegovog pedagoškog sustava/pedagogije.*

O don Boscovom *društveno-političkom okružju* autor, zaista ukratko, navodi vrijeme nakon revolucionarne 1848. godine, obilježeno drugom industrijskom revolucijom, ratovima i buđenjem nacionalne svijesti u Italiji, poglavito na njenom sjeverozapadu gdje je autor živio (Pijemont, Torino) koje je naročito potaklo naseljavanje gradova praćeno siromaštvom, glađu, propadanjem obitelji i kriminalom mladih prema kojima je država postupala krutom represijom. Od Makarenkovog društveno-političkog okružja autorov je naglasak na post-ratno-oktobarsko-revolucijskom vremenu obilježenom naraslim gospodarskim i društvenim problemima, posebno zatiranjem seljaštva, te ogromnim brojem djece bez nadzora i ikakvog sustavnog odgoja. Školstvo je bilo u bezuvjetnoj funkciji provoditelja „sovjetske revolucionarne pedagogije“ kao sredstva ideologije socijalizma sovjetskoga tipa. A. S. Neill djelovao je kroz različite društveno političke sustave (živio je devet, a stvarao bar šest desetljeća), ali je njegovo „najstvaralačkije“ vrijeme bilo u vrijeme liberalnog kapitalizma sredinom 20. stoljeća.

Uz bogati autorov inventar biografskih podataka upućujem samo na najbitnije izneseno o svakom od njih. Don Bosco je kao svećenik u crkvenom konviktu pripremao mlade za klerike baveći se poglavito siromašnom i zapuštenom mladeži u torinskom predgrađu. Osnivač je Salezijanske družbe i drugih katoličkih udruga. Pedagošku popularnost stekao je i organiziranjem i vođenjem internata za mlade, oratorija. A. S. Makarenko je bio najprije učitelj osnovne i srednje škole te i školski inspektor. Po nalogu prosvjetnih vlasti osnovao je i dugo vodio radne kolonije za maloljetne prijestupnike i „besprizorne“ – zapuštenu mladež koja je krenula stranputicom. A.S. Neill je od lijevo orijentiranog studenta i novinara postao profesor engleskoga jezika, nastavnik, ravnatelj škole i pisac. Slijedio je ideje socijalista, ali je ideološki bio najbliži liberalizmu. Najviše se proćuo po osnivanju i vođenju odgojnih internata pod nazivom *Summerhill*, a u jednom takvom zatekla ga je smrt.

U posebno poglavlje o svakom pedagogu autor je izdvojio njegove *temeljne pedagoške ideje*. Budući da su korišteni izvori s mnogo i ne baš uvijek istih „temeljnih“ pedagoških ideja pedagoga o kojima je riječ (a nabrojene su vrlo temeljito!), iz autorova rada za svakog pedagoga možemo „izvući“ one koje su mi se učinile „najtemeljnijim“. Don Bosco je, osim u *konzervativizmu*, izvorište za svoje temeljne pedagoške ideje našao i u „*učenju Isusa Krista*“ te imaju obilježja *religijske, kršćanske pedagogije*. Autor posebnu pozornost poklanja obilježjima salezijanskog promišljanja života i vjere. Salezijanska duhovnost - „mladenački dinamizam, apostolski polet, ljubav prema Bogu i bližnjem... optimizam, čovječnost, strpljivo vodstvo mladih i ljubav“ bila mu je uzor. Temeljna ideja oko koje se „sve vrti“ je *djelovati preventivno*. Njegov preventivni odgojni sustav počivao je na tri načela: *razumu, vjeri i ljubaznosti*. U ovom poglavlju autor je sažeto, prema drugom izvoru, iznio don Boscov mali rječnik – četrdesetak pojmova, od 130 što ih je don Bosco sadržajno odredio, iz kojih se može „iščitati“ njegov odgojni „stav“ i sustav. Temeljne pedagoške ideje A. S. Makarenka moguće je sažeti u sljedeće: *socijalistički humanizam* („poštovanje djetetove ličnosti, ljubav prema djeci, odgovornost za djecu, projekcija dobrog u djetetu i povjerenje prema njemu“), *odgoj djece u kolektivu, pomoću kolektiva, za kolektiv* („jer samo kolektiv stvara uvjete za procvat ličnosti“), *radni odgoj i učenje proizvodnim radom* („u čijoj osnovi je veza produktivnog rada s nastavom o kojoj govore klasici marksizma“ bilo da je riječ o „nastavnom radu odgajnika u školi, društvenom radu, industrijskoj i poljoprivrednoj proizvodnji, radu u klubu ili samoposluživanju“), *svjesna disciplina* („formira se na osnovi unutarnjeg uvjerenja odgajnika“), *politehničko obrazovanje, samoupravljanje...* da ne nabrajamo više. Svaku od njih autor obrađuje u širem kontekstu izvodeći je iz ideja sovjetskog odgojnog sustava toga vremena. A.S. Neilla autor naziva radikalnim kritičarom odgoja i škole koji „nije pedagog znanstvenik“ i čije se *pedagoške ideje* mogu iščitati iz onoga što je i kako na pedagoškom planu činio/pisao. *Prva*, temeljna, je *socijalno-politička doktrina liberalizma* koji kod Neilla „prerasta u liberalizam s ljudskim likom“. Umjesto škole – trkališta za ocjenom, njegova škola je stremila drugačijim ciljevima: sreći i zadovoljstvu, sobom i životom! *Druga* vodilja su mu težnje i ideje koje su promicale *borbu za dječja prava*, u njegovoj školi takva da i njegovi pedagoški nasljednici propituju njihove granice. *Treća* vodilja bila mu je *psihoanaliza i individualna psihologija*. Taj „vjetar“ je snažno utjecao na njegovo shvaćanje ljubavi i spolnosti u čovjekovu životu da je odlučio „da u njegovoj školi ne će biti seksualnog potiskivanja“ ... već će se „svakom dopustiti da živi prema svojim dubokim impulsima“. Ideja *učeničke samouprave* (*četvrta* vodilja u ovom nabranjanju) uvrstila je Neilla među pedagoge – promicatelje dječje samouprave. *Peta ideja vodilja* bila je i *antiautoritarnost*. On nije podržavao anarhiste, ali se usmjerio na praksu slobod-

nog odgoja, vrlo širokih granica, gotovo bez granica. Šesta ideja vodilja mu je bila *učeničko samoorganiziranje i poštivanje ličnosti djeteta*, realizirana u internatu koji podsjeća na od ranije poznatu „dječju republiku“. Sedmo, pedagog osobno treba dati pečat svoje ličnosti djelu i praksi koju stvara i širi, a u svom internatu to je i činio. Autor potanje navodi i druga „sistemiziranja“ Neillovih pedagoških vodilja/ideja, krećući se u tom okviru, a ovdje je pobrojio sve Neillove pisane radove. Bogatstvo ovih poglavlja mnoštvo je znanstvenih i stručnih prosudbi drugih znanstvenika, onih koji ih podržavaju, ali i onih drugih.

Ono što su pedagoški zamislili, svaki od ova tri pedagoga i praktično je osmislio organizirajući i osobno vodeći, recimo to današnjim rječnikom, odgojno-obrazovnu ustanovu za djecu i mladež, jednu ili više njih. Don Boscovi *oratoriji* krenuli su od 1841. godine na različitim lokacijama. Bio je to zapravo preustrojeni oblik (bolje reći oblici) *oratorija* koji se u europskom katolicizmu prakticirao od 16. stoljeća, a čiji je smisao kršćanski nauk i njegovu svekoliku praksu (molitva, sveti sakramenti, pobožne vježbe i sl.) dopuniti raznolikim, čovjeku uobičajeno bliskim aktivnostima: društvenim igrama, pjesmom, glazbom, šetnjom i sličnim oblicima razonode i zabave te supomoći bližnjemu. *Oratorij* je zapravo „istovremeno škola, crkva, mjesto za druženje i dvorište - sve usmjereno prema pripremi učenika za život (zanimanje) odgajajući ili preodgajajući ih u dobre kršćane i poštene građane. Bila je to svojevrsna cjelodnevna aktivnostima vrlo bogata škola u kojoj su se učenicima bavili učitelji, majstori-instruktori, pomoćnici majstora, asistenti, animatori i drugi odrasli. Štoviše, u ovom oratoriju osposobljavali su se učitelji i majstori za ostale salezijanske oratorije diljem svijeta. A odgojno obrazovni rad izmještao se, u granicama kadrovskih mogućnosti, u večernjim satima i nedjeljom u prostore izvan oratorijskog. Navodeći niz potankosti o tome što se i kako u *Oratoriju* radilo, pravu sliku dočarao je autor opisujući jedan uobičajeni don Boscov radni dan, od ranoga jutra do kasne večeri. Bio je toliko raznovrsno ispunjen da je sâm izjavio da to očito ne bi bilo moguće bez Božje pomoći! U poglavlje *Radna kolonija i radna komuna – organizacijski model* autor je ugradio i mnogo šire sadržaje kojima predstavlja *Makarenkov* praktični i teorijski pedagoški rad. U dijelu *Makarenkov put u nepoznato* upoznaje nas o osnivanju radne kolonije - internata *Maksim Gorki* (1920.). Mada ga je osnovao „po dekretu“, Makarenko je očito poznao povijest osnivanja i rada dječjih republika i radnih komuna, poljoprivrednih i drugih u sovjetskoj praksi, ali i izvan državnih granica (uključujući i Parišku komunu). Na to da je Makarenko za promidžbu pedagoških ideja i političke stavove sovjetskog društva profilirao i specifične likove (s imenom i prezimenom!) u pojedinim pisanim djelima autor upućuje u poglavljju *Likovi u djelu A. S. Makarenka*. Više o besprizornima - pretežitij „klijenteli“ u radnim kolonijama *Maksim Gorki* i *F. E. Đeržinski*, doznajemo u poglavljju *Tko su be-*

sprizorni. U poglavlju *Početak radne kolonije Maksim Gorki* vrlo potanko možemo pročitati o sadržaju, organiziranosti i kadrovskoj ekipiranosti ove kolonije usmjerene poglavito na poljodjelstvo i stočarstvo. Kolonija *F. E. Deržinski* (1931.) bila orijentirana na tvorničku djelatnost, zarađivala je i plaćala porez. Uz „osnovnu djelatnost“, školovanje i proizvodni rad, u komuni su bile organizirane različite društvene aktivnosti: tehničke, umjetničke, sportske i sl. U poglavlju *Cilj odgoja, disciplina i rad u pedagogiji A. S. Makarenka* autor navodi da njegovi *odgojni ciljevi* počivaju na dva stupa: na povjerenju u socijalizam kao socijalno - političku doktrinu i Sovjetski Savez kao prvu državu socijalizma te na uvjerenju o velikoj moći odgoja u društvu i mijenjanju čovjeka. Makarenko drži da nema integriteta ličnosti bez životnih ciljeva i odgojni ciljevi ne smiju biti u suprotnosti s interesima drugih ljudi. (*Svjesna disciplina* moralna i društvena pojava, ne sredstvo već rezultat odgojnog procesa. Odgoj komunara bez *rada* Makarenko drži nemogućim, kako proizvodnog, tako i društveno – korisnog. U poglavlju *Organizacija, metode i sredstva odgoja u pedagogiji A. S. Makarenka* autor iznosi niz podataka koji ukazuju da ovom pedagogu nije nevažno *što uraditi* (jer mu je temeljno usmjerenje prema socijalizmu kao novom društvenom sustavu), ali mu je važnije *kako to uraditi* - u ovom slučaju kako nekoga odgojiti. U *Metodici odgojnog rada* Makarenko ustraje na razlici između metoda obrazovnog i metoda odgojnog rada. Autor više prostora posvećuje Makarenkovoju tzv. *šok - metodi*, postupcima koje će komunari teško zaboraviti. Slijedi potanji popis različitih odgojnih sredstava. U poglavlju *Obiteljski i spolni odgoj u pedagogiji A. S. Makarenka* autor iznosi da se on bavio svim područjima obiteljskog odgoja koja je sažeo u osam predavanja: opći uvjeti obiteljskog odgoja, roditeljski autoritet, disciplina, igra, odgoj u radu, obiteljsko gospodarstvo, odgoj kulturnih navika i spolni odgoj - zapravo se bavio svim pitanjima obiteljske pedagogije. Bio je kritičar u sovjetskom društvu tada raširene teorije „slobodne ljubavi“. O tome kakav su odnos i stav prema Makarenkovim pedagoškim promišljanjima i praksi imali mnogi drugi pedagozi riječ je u poglavlju *Makarenko i drugi pedagozi*. Bilo je među njima onih koji su o Makarenkovim iskustvima samo čitali, ali i onih koji su se osobnim dolaskom na „Makarenkov“ teren željeli uvjeriti kako sve to izgleda. U poglavlju *Utjecaj pedagogije A. S. Makarenka na znanost i umjetnost* autor je nabrojio nekolikom primjera kako je Makarenkova pedagogija utjecala na znanost i umjetnost. Svoje pedagoške ideje a. S. Neill je ostvario osnivajući privatni internat *Summerhill* koja počinje 1921. godine u Austriji, a od 1924. godine „seli“ u Lym Regis u Velikoj Britaniji. Riječ je o internatu za djecu od 6 do 16 godina koji je sam Neill nazvao demonstracijskim, samoupravnim - demokratskog tipa te eksperimentalnim – osobnom odlukom da ustroji školu drugačiju od ostalih. želio je školu koja odgovara djetetu, a ne onu kojoj će se dijete morati prilagoditi i tom idejom on se zapravo obračunavao s idejom javne, državne

škole. Raspored nastavnih sati je obavezan, ali samo za nastavnike. Učenici ne moraju nastavu pohađati pa i godinama! Osnivač je bio je uvjeren „da je, najvjerojatnije, stvorio najsretniju školu na svijetu“. Zanimljiva je uloga pravobranitelja za prava djece koji pokušava razriješiti učeničke razmirice. Ako ne uspije, o tome odlučuje opći sastanak učenika i učitelja, temeljni oblik internatske samouprave. Suvremeni *Summerhill* i dalje je privatna, ima i učenike koji su u školi samo danju. Autor nalazi tragove koji upućuju da se on idejama i praksom polako odmiče od izvorne Neillove škole jer to diktiraju suvremeni društveni uvjeti. Zahtjevi današnje mladeži su toliko „skočili“ da na njih nije moguće „internatski“ odgovoriti te ta „razmažena derišta koja dominiraju u obiteljima“ treba podvrgnuti nekim zajedničkim pravilima odgoja. „Prva stvar koju učinim kad dijete dođe u *Summerhill* je da mu uništim savjest“ – napisao je Neill. Neillovi šticeci nisu morali naučiti ni čitati ni pisati, sa svojim životom mogli su učiniti što ih je volja – ali nisu smjeli ograničavati slobodu drugih. Zamjerka *Summerhillu* je da njegovi učenici ne postižu znanja i sposobnosti koja se mogu mjeriti standardnim postupcima vrednovanja te da se baš ne ističu rezultatima. No, autor drži da bi svi oblici vrednovanja učenika morali poštivati školski pluralizam i alternativna postignuća (kognitivna, ali i emocionalna i socijalna). Vrlo kratku, ali jasnu sliku funkcioniranja internata autor je iznio u poglavlju, zapravo kratkom pregledu, *A.S. Neill: jedan tipičan dan u školi Summerhill*.

Premda je u već prikazanim poglavljima iznio mnoge „za“ i „protiv“ stavove drugih autora o pedagoškim idejama i praksi trojice pedagoga, u poglavljima *Mogućnosti za kritiku odgojnog sustava* (don Bosca i Neilla), odnosno *Kritika pedagogije A. S. Makarenka* autor je ukratko nabrojio ono što je bilo (i još je) moguće podvrći ili je podvrgnuto kritici (zapravo osporavanju). U tim poglavljima autor navodi i ono o čemu se izražavalo „pozitivno“, ali preteže ono drugo. Za don Bosca su to sljedeći prigovori: oratorij je „tvornica svećenika“ (premda od oko tri tisuće „oratorijanaca“ koji su prošli „kroz njegove ruke“ manji broj završio u tom pozivu); njegova odgojna prevencija zapravo je „preventivna represija“ koja je ograničavala autonomiju mladih; manjak koedukacije (u oratoriju su samo muškarci!); vremenska prevladanost njegovih ideja (novo je doba u kojem ideja o „dobrom kršćaninu“ i „praktičnom vjerniku“ treba ustupiti mjesto „modelu čovjeka koji je odrastao i zreo, i kao čovjek i kao vjernik, koji neprekidno otkriva i promišlja vlastiti identitet i ulogu, u Crkvi i svijetu“. U „negativnoj“ kritici Makarenkove pedagogije autor navodi i sljedeće prosudbe: riječ je o „diktatorskoj... komandirskoj ... kasarnskoj pedagogiji“; nedovoljno sagledan odnos između pojedinca i kolektiva, odnosno pojedinca i društva; nerealno crno – bijelo opisivanje pojedinih likova u pisanim pedagoškim djelima; kolektiv je za odgajanja – pojedinca zapravo „diktatorska batina grupe“. U stavovima koji nisu skloni Neillovoj pedagogiji nalazimo i sljedeće: u razvijenom i

civiliziranom svijetu prirodno obrazovanje nema smisla; da nema straha, ljudska bi vrsta izumrla; Summerhill je „otok“, a prostor oko njega je sasvim drugačiji – što je opasnost za njegove učenike kad iziđu u „normalni“ život; ono što je radi Neill i jest i nije škola; riječ je o zanemarivanju društvenog aspekta odgoja; odvojenost djece od obitelji; itd. I sâm autor u ovim poglavljima drži da u idejama i praksi navedenih pedagoga ima ponešto, manje ili više, primjenjivo i u suvremenoj pedagoškoj teoriji i praksi.

Vrijedan doprinos kvaliteti monografiji tri su popisa: *Literatura* sa 190 bibliografskih jedinica izdanih u razdoblju od šezdesetak godina (od kojih dobar dio na stranim jezicima), *Kazalo imena* - njih 260 te *Kazalo pojmova* - njih 190. Sve paginirano, vrlo potanko.

Za one koji žele dobiti skraćenu ukupnu „sliku“ trojice pedagoga (pa ako i ne znaju hrvatski!) na jednom mjestu koncizan je, ali vrlo informativan, *Sažetak* na hrvatskom, engleskom i njemačkom jeziku. Knjiga završava autorovom *Biografijom*.

Monografija je toliko informativna da je hvale vrijedno autorovo umijeće da sve to ugradi u ne tako velik broj stranica. Ako je o nečemu iznio i samo kratki izvod (navod, citat i sl.), svaki od njih je vrlo jasan trag kojim autor upućuje gdje se može naći toga još. I mada „na prvo čitanje“ izgleda da je autor iznosio samo promišljanja i prosudbe drugih autora, svako malo izroni i njegova nepristrana prosudba o tome. Naravno, do razine koja čitatelja može potaknuti i na izvore iz kojih su, pedantnom strpljivošću i znanstveno selektivno, crpljeni tako brojni sadržaji.

Mr. sc. Nenad Zekanović, Zadar